

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δραστηριότητα η οποία αποτελεί την “ατμομηχανή” της ελληνικής οικονομίας, με συνεχώς μάλιστα αυξανόμενη σημασία, είναι ο τουρισμός.

Με μικρές ή μεγάλες διακυμάνσεις, θετικές ή αρνητικές, ο τουρισμός συνεισφέρει σημαντικά στην ενημερία της Ελλάδας, αποτελώντας ουσιαστικά τη μεγαλύτερη εθνική βιομηχανία.

Σε αντίθεση όμως με τη σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία, η βιβλιογραφία του κλάδου δεν είναι τόσο πλούσια όσο θα έπρεπε. Η επιστημονική προσέγγιση της τουριστικής δραστηριότητας απαιτεί την ακριβή και σε βάθος γνώση των μηχανισμών που διέπουν τη λειτουργία του τουριστικού τομέα, σε διεθνές, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, και κατ’ επέκταση την οικονομική τους ανάλυση.

Ο φίλος Στέλιος Βαρβαρέσος, γνήσιο τέκνο του τουριστικού γίγνεσθαι, μιου έδωσε την ευκαιρία να διαβάσω το νέο του βιβλίο ‘Τουρισμός. Έννοιες, μεγέθη, δομές. Η ελληνική πραγματικότητα’ και να διαπιστώσω τη σημαντική συνεισφορά του στην εθνική αυτή υπόθεση.

Ο τουρισμός έχει δομήθει παγκοσμίως με βάση ένα πλέγμα κανόνων και ρυθμίσεων που απορρέουν από σημαντικούς και καθοριστικούς παραγόντες, όπως η κατανομή των πλουτοπαραγωγικών πόρων, η μεταφορά πόρων από μία γεωγραφική περιοχή σε μία άλλη, οι συνακόλουθες κοινωνικές εξελίξεις κ.ο.κ.

Η συνεχώς αυξανόμενη σημασία του τουρισμού, τόσο για τις αναπτυγμένες όσο και για τις αναπτυσσόμενες χώρες, τον κατέστησε αναπόσπαστο τμήμα της διεθνούς εξειδίκευσης, κατά τον ίδιο ακριβώς τοόπο με το διεθνές εμπόριο, τις άδηλες συναλλαγές ή την κίνηση κεφαλαίων. Η ανάλυση αυτών των καθοριστικών παραγόντων παρουσιάζει μεγάλη σπουδαιότητα, γιατί από την εξέλιξη, τη βαρύτητα και το ρόλο

τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η γεωπολιτική του διεθνούς τουρισμού, οι κεντρικοί άξονες της διεθνούς τουριστικής πολιτικής και ως έκπτωση του τούτου και η θέση της Ελλάδας στο παγκόσμιο τουριστικό σκηνικό.

Η μεγέθυνση του τουριστικού φαινομένου όμως, εκτός από μια σειρά θετικών επιδράσεων, όπως οι συναλλαγματικές εισπράξεις, η απασχόληση, η περιφερειακή ανάπτυξη κ.ο.κ., δημιουργεί και μια σειρά αρνητικών επιπτώσεων, όπως η εξάρτηση της χώρας υποδοχής από τους διεθνείς Tour-Operators, οι αλλοιώσεις του φυσικού περιβάλλοντος, η εκροή συναλλαγματικών εισπράξεων στο έξωτερικό κτλ.

Στο ιδιαίτερα σημαντικό αυτό βιβλίο, προϊόν μακρόχρονης έρευνας και σκληρής δουλειάς, ο Στέλιος Βαρθαρέσος επιχειρεί να παραθέσει και να αναλύσει όλους εκείνους τους παράγοντες που συμμετέχουν στη λειτουργία του τουριστικού τομέα. Επιδιώκει δε, και πιστεύων τα καταφέρνει, να εισαγάγει τον αναγνώστη στη θεωρητική προσέγγισή τους, ώστε να μπορέσουν αυτοί να αποτελέσουν στη συνέχεια εργαλεία έρευνας και ανάλυσης του τουρισμού, τόσο σε εθνικό-ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Νίκος Σκουλάς

Ποώην Γενικός Γραμματέας Ε.Ο.Τ.

Κεφάλαιο 10

Βασικές έννοιες

του τουριστικού φαινομένου

1.1 Εισαγωγή

Το “ταξίδι” δεν αποτελεί μια πρόσφατη δραστηριότητα του βιομηχανικού πολιτισμού μας. Αυτό ακολούθησε την εξέλιξη και τις μεταβολές της ανθρωπότητας κατά τη διάρκεια των τελευταίων χιλιετηρίδων.

Στις μέρες μας φαίνεται να έχει αποκτήσει μια διαφορετική μορφή σε σχέση μ' εκείνη των θρησκευτικών, εμπορικών και πολεμικών μετακινήσεων της αρχαιότητας ή του Μεσαίωνα.

Το “ταξίδι” ενσωματώνεται σε μια ευρύτερη δραστηριότητα, τον τουρισμό, ο οποίος αρχίζει να οριοθετείται εννοιολογικά από τις αρχές του 19ου αιώνα στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Σήμερα ο τουρισμός αποτελεί ένα αυτοδύναμο φαινόμενο, συνώνυμο της κατανάλωσης⁽¹⁾ και του ελεύθερου χρόνου. Παρουσίασε μια ταχύτατη ανάπτυξη, μια χωρική εξάπλωση και μια κοινωνική αποδοχή σε παγκόσμιο επίπεδο, ώστε να θεωρείται ένα „μπανάλ” και αναπόσπαστο τμήμα της σύγχρονης καθημερινότητας.

Η ενηλικίωση του τουριστικού φαινομένου συμπίπτει με τη μαζικοποίηση⁽²⁾ και τη μεγέθυνσή του, η δε οικονομική και κοινωνική σημασία του χαρακτηρίζεται μεγάλη, έστω και αν συχνά αμφισβητείται εξαιτίας της ετερογένειας και της συνθετότητάς του.

Από το 1950, ο τουρισμός αντιπροσωπεύει έναν από τους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας που παρουσιάζει την ταχύτερη ανάπτυξη. Το 1998 οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις έφτασαν τα 625,2 εκατ. άτομα, δηλαδή αυξήθηκαν κατά 24,7 φορές στο διάστημα των τελευταίων 48 ετών.

Οι συναλλαγματικές εισπράξεις του διεθνούς τουρισμού αυξήθηκαν με ταχύτερους ρυθμούς. Τα 444,7 δισεκατομμύρια δολάρια των συ-

νανλαγματικών εισπράξεων του 1998 αντιπροσωπεύουν 211,8 φορές τις συναλλαγματικές εισπράξεις του 1950.

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.), το 2010 οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις θα είναι 40,2 φορές μεγαλύτερες σε σχέση μ' εκείνες του 1950, ενώ οι συναλλαγματικές τουριστικές εισπράξεις 699,9 φορές υψηλότερες.

Αναμφισβήτητα λοιπόν, ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους οικονομικούς τομείς σε παγκόσμια κλίμακα, η συμβολή του οποίου στα πλαίσια μιας εθνικής οικονομίας μετριέται από τον όγκο των συναλλαγματικών εισροών, από το βαθμό εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών, από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη κτλ.

Ο τουρισμός, ο οποίος αντιπροσωπεύει το 10-12%⁽³⁾ του Παγκόσμιου Ακαθάριστου Προϊόντος, αποτελεί ίσως το σημαντικότερο οικονομικό τομέα, με πολυεπίπεδες επιπτώσεις στην κοινωνία, στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Η σύγχρονη διάσταση του τουρισμού και η ενσωμάτωσή του στο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα μιας πληθύσμας χωρών αποτελεί φυσικό επακόλουθο της εξελικτικής του πορείας, καθώς και μιας ακολουθίας φάσεων που διάνυσε από την αρχαιότητα έως σήμερα.

1.2. Ιστορική εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου

Ο τουρισμός, παρ' όλο που στηρίχτηκε από την αρχαιότητα έως σήμερα στον ελεύθερο χρόνο και τη μετακίνηση, εντούτοις παρουσίασε διαχρονικά μια μορφολογική εξέλιξη και μια διευρυνόμενη χωρικά διάρθρωση.

Στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Ρώμη, ο ελεύθερος χρόνος απεικόνιζε την προέλευση και την τάξη των πολιτών που ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, απαλλαγμένοι από κάθε εξαναγκαστική απασχόληση. Ωστόσο, ήταν υποχρεωμένοι να ασχολούνται με τα κοινωνικά, θηθικά και πολιτικά αιτήματα που δημιουργούσε η εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας.

Η εργασία αντίκειτο στο πνεύμα της πολιτείας και του πολιτεύμα-

τος και εμφανίζόταν ως συναφής με τον απολίτικο χαρακτήρα που έδιναν στον πληθείο. Ο ελεύθερος χρόνος συνδέοταν ουσιαστικά με τις ευγενείς απασχολήσεις και ήταν απόρροια μιας πολιτικής σκέψης που όχι μόνο περιέγραφε, αλλά και οριοθετούσε το τι είναι ελευθερία και τι όχι.

Όσοι διέθεταν ελεύθερο χρόνο, δηλαδή αυτοί που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διαφόρων τύπων ταξιδιωτικές μετακινήσεις.

Μπορούμε να αναφέρουμε, για παράδειγμα, τις διεθνείς ταξιδιωτικές μετακινήσεις για λόγους αναψυχής των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων στην Αίγυπτο, καθώς και τις εσωτερικές μετακινήσεις για να παρευρεθούν σε αθλητικούς αγώνες, θεατρικές παραστάσεις, εορτές κτλ. Την περίοδο αυτή, η φιλοξενία⁽⁴⁾ έχει την ισχύ νόμου.

Ο Ηρόδοτος (480-421 π.Χ.) περιγράφει στις περιηγήσεις του γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των τόπων που επισκέπτεται και μπορεί να χαρακτηριστεί σύμφωνα με την τουριστική τυπολογία⁽⁵⁾ που διαμορφώνεται το 19ο αιώνα ως “μοντέλο τουριστά”. Αυτή την περίοδο εμφανίζονται τα πρώτα χρατικά πανδοχεία, που παρείχαν δωρεάν τις υπηρεσίες τους στους ταξιδιώτες, καθώς και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικής φύσης. Αρχικά βρίσκονται αυτόνομα κατά μήκος των μεγάλων οδικών αξόνων, ενώ προς το τέλος της αρχαιότητας εμφανίζονται οι πρώτες τάσεις εμπορικοποίησης των ταξιδιωτικών μετακινήσεων.

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, δύο μορφές τουρισμού επικρατούν κατεξοχήν:

- α. Ο πανεπιστημιακός τουρισμός: Αυτός εμφανίζεται ιδιαίτερα αναπτυγμένος γύρω από τα πανεπιστημιακά κέντρα της Ευρώπης, όπως το Παρίσι, το Μονπελιέ, την Οξφόρδη, το Κέμπριτς κτλ.
- β. Ο τουρισμός των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων και εορτών: Στα τέλη του Μεσαίωνα, η ελβετική και η γερμανική ξενοδοχία έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη, χάρη στην ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, ενώ στη Γαλλία η γαστρονομία συμβάλλει στην περαιτέρω εξειδίκευση του ξενοδοχειακού

προϊόντος, συνδέοντας κατ' αυτό τον τρόπο την παραμονή με την ψυχαγωγία.

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, ο τουρισμός εμπλουτίζεται με νέα κίνητρα. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν με κύριο σκοπό την ευχαρίστηση, καθώς και από “διανοούμενήστικη περιέργεια”.

Στα πλαίσια των εκπαιδευτικών μετακινήσεων των Άγγλων ευγενών, δημιουργούνται στη Γαλλία δύο ειδών περιηγήσεις⁽⁶⁾: η “μικρή περιήγηση” (petit tour), που περιλάμβανε το Παρίσι και τη νοτιοδυτική Γαλλία, και η “μακρά περιήγηση” (grand tour), που, εκτός των παραπάνω, συμπεριλάμβανε τη Βουργουνδία, την νότια και τη νοτιοανατολική Γαλλία.

Το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά η λέξη tourist, για να χαρακτηρίσει τα άτομα που συμμετείχαν στη μακρά περιήγηση (grand tour). Το 1811 πρωτεμφανίζεται η λέξη tourism, για να δηλώσει κατά επεξηγηματικό τρόπο την πρακτική του να ταξιδεύει κανείς από ευχαρίστηση.

Μεταξύ 1840 και 1860, τα χαρακτηριστικά του τουρισμού και η κινητικότητα των τουριστών μεταβάλλονται με την ανακάλυψη και την εξάπλωση του σιδηροδρόμου, που υπήρξε και το πρώτο μέσο μαζικής μεταφοράς.

Το 1839 εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί του “Beadescker”, οι οποίοι αναφέρονται σ’ όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν την πραγματοποίηση “ενός ταξιδιού στο Ρήγο”.

Την ίδια σχεδόν περίοδο, ο J. Murray εκδίδει στην Αγγλία ένα “εγχειρίδιο για ταξιδιώτες στην Ελβετία”.

Βασικά, σ’ ένα χρονικό διάστημα μικρότερο από μισό αιώνα, ολόκληρη η Ευρώπη διακατέχεται από τον πυρετό της εξάπλωσης των σιδηροδρομικών δικτύων και τον πολλαπλασιασμό των τουριστικών οδηγών.

Το 1841 στην Αγγλία, ο Thomas Cook⁽⁷⁾ οργανώνει το πρώτο ταξίδι με οδηγούς, ενώ το 1845 δημιουργεί στο Λέισεστερ το γραφείο ταξιδίων “Thomas Cook & Son”, που στη συνέχεια θα ιδρύσει υποκαταστήματα σε 68 χώρες του κόσμου.

Παράλληλα, στα τέλη του αιώνα, παρατηρείται μια χωρίς προηγούμενο ανάπτυξη των ξενοδοχείων πολυτελείας Grand Hotel της Ρώμης το 1893, Ritz του Παρισιού το 1898, Carlton του Λονδίνου το 1898 κτλ.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, το τουριστικό φαινόμενο μεταβάλλεται⁽⁸⁾. Σ’ αυτό συμβάλλουν οι ακόλουθοι λόγοι:

- Η οικονομική συγκυρία της περιόδου 1905-1914.
- Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-18), όπου οι αριστοκράτες και οι μονάρχες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ουσιαστικά εξαφανίζονται.
- Οι πληθωριστικές τάσεις, που αφανίζουν ολοκληρωτικά τους εισοδηματίες (rentiers), που αποτελούσαν την touristy society του 19ου αιώνα.
- Η οικονομική κρίση του 1929, η οποία καταστρέφει οριστικά τον αριστοκρατικό τουρισμό του 19ου αιώνα.

Ο 19ος αιώνας αποτελεί τη χρονική περίοδο-σταθμό για τη μεταγενέστερη εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου. Οι θεσμικές, οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές ανακατατάξεις που επιτελούνται στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης προσδιορίζουν όχι μόνο τη μελλοντική μορφολογία του τουρισμού, αλλά συμβάλλουν επίσης στην εμφάνιση των πρώτων τάσεων της μαζικοποίησης και της εμπορικοποίησής του.

1.3. Η μαζικοποίηση του τουρισμού

Στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η μορφολογία των τουριστικών μετακινήσεων μεταβάλλεται. Ο τουρισμός διαχείμασης - αναψυχής των αριστοκρατών και των εισοδηματών, χωρικά καθορισμένος στις παράκτιες ζώνες της βόρειας Μεσογείου, αντικαθίσταται από τον καλοκαιρινό παραθεριστικό τουρισμό.

Οι τουριστικοί σταθμοί του αριστοκρατικού τουρισμού του 19ου αιώνα παραμένουν, αλλά μεταβάλλεται η περίοδος λειτουργίας τους, καθώς και τα κίνητρα και το προφίλ της πελατείας τους.

Το 1936, το Διεθνές Γραφείο Εργασίας ώθησε στο να υιοθετηθεί από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας μια πρώτη σύμβαση⁽⁹⁾, που προέβλεπε μια γενικευμένη άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας του λάχιστον έξι ημερών.

Ωστόσο, πολλές χώρες την ίδια περίπου χρονική περίοδο υιοθετούν τις “διακοπές μετ' αποδοχών”, είτε με τη βοήθεια νομοθετικών διαταγμάτων (Ιταλία 1925, Αυστρία 1910, Γαλλία 1936 κτλ.) είτε με τη δημιουργία εργατικής νομοθεσίας (Ρωσία 1922 κτλ.).

Το 1936, καθώς και οι επιμέρους ανά χώρα χρονολογίες, οριοθετούν μια νέα μεταβλητή, η οποία θεωρείται από τις πιο σημαντικές, σχετικά με τη μαζικοποίηση του τουρισμού και τις περαιτέρω οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις για τις χώρες υποδοχής και προέλευσης των τουριστών.

Αυτή η μεταβλητή, η οποία στη συνέχεια θα επηρεάσει δραστικά τις δομές και τη μορφολογία του τουριστικού φαινομένου, ορίζεται ως “εκδημοκρατισμός” των διακοπών.

Οι διακοπές μετ' αποδοχών συμβάλλουν στη θεσμοθέτηση του δικαιώματος των ατόμων για διακοπές, προνόμιο μέχρι πρότινος μιας ολιγαρχίας, η οποία δεν παρουσίαζε κανένα κοινό χαρακτηριστικό με τη νέα τουριστική τυπολογία που διαμορφώνεται.

Ο εκδημοκρατισμός των διακοπών, ο οποίος αρχικά εκδηλώνεται με μια διευρυμένη δυνατότητα των ατόμων να συμμετέχουν στις τουριστικές μετακινήσεις, δίνει την ευκαιρία σε κοινωνικές κατηγορίες που πριν χαρακτηρίζονταν αποκλεισμένες των διακοπών να κατανάλωσουν τουριστικά αγαθά και υπηρεσίες στους υπάρχοντες τόπους υποδοχής των τουριστών.

Ουσιαστικά, ο εκδημοκρατισμός των διακοπών, ο οποίος συνέβαλε στη μαζικοποίηση του τουριστικού φαινομένου και στη μεταγενέστερη οικονομική ανάπτυξη του τουρισμού, δημιούργησε μια συνεχή ώθηση για διεύρυνση της βάσης της εισοδηματικής πυραμίδας, ώστε να καταστεί δυνατή η δημιουργία μιας διαχρονικά αυξητικής τάσης κατανάλωσης τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.

Άλλοι παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν επίσης στον εκδημοκρατισμό των διακοπών, είναι οι ακόλουθοι:

a. Οι τουριστικοί οδηγοί, οι οποίοι παρείχαν πληροφορίες στους

τουρίστες για όλο και περισσότερους νέους προορισμούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σε προγενέστερες περιόδους, και πιο συγκεκριμένα την περίοδο 1600-1660⁽¹⁰⁾, μόνο στη Γαλλία, εκδόθηκαν 400 περίπου περιηγητικά εγχειρίδια-οδηγοί, που αναφέρονταν σε ταξίδια εκτός της Ευρώπης.

β. Ο πολλαπλασιασμός των ταξιδιωτικών οργανώσεων: Υπογραμμίζουμε τη δημιουργία μιας πληθώρας ταξιδιωτικών οργανώσεων στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι οποίες χρονολογούνται από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και φέρουν ως επί το πλείστον τις ονομασίες της Περιηγητικής Λέσχης, της Λέσχης Αυτοκινήτου, των Οργανώσεων Κοινωνικού Τουρισμού κτλ.

γ. Η δημιουργία τουριστικής νομοθεσίας: Το κράτος νομοθετεί προκειμένου να προστατεύσει τους ιστορικούς οικισμούς, τις ιαματικές πηγές ή το φυσικό περιβάλλον, παρατηρώντας τις ταχύτατες τάσεις μαζικοποίησης του τουριστικού φαινομένου. Παράλληλα δημιουργεί εξειδικευμένη τουριστική διοίκηση και ρυθμίζει τη λειτουργία των εμφανιζόμενων τουριστικών επαγγελμάτων.

δ. Η αύξηση του εισοδήματος.

ε. Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου: Στη Γαλλία, χώρα προέλευσης και υποδοχής τουριστών, από το 1848 έως το 1919, οι χώρες εργασίας μειώθηκαν από 14 σε 8, ενώ οι μισθοί διπλασιάστηκαν.

στ. Η ανάπτυξη και η διάδοση του σιδηροδρόμου: Στη Ρωσία μόνο, το 1900 το σιδηροδρομικό της δίκτυο ξεπερνούσε τα 40.000 χιλιόμετρα.

ζ. Η ανάπτυξη της αυτοκινητοβιομηχανίας και η μείωση του κόστους ταξιδιού: Η πρώτη εκδρομή με αυτοκίνητο οργανώθηκε το 1910 από τον Άγγλο Chapman⁽¹¹⁾ μεταξύ Ιστιμπούν και βόρειας Ουαλίας. Από το 1925, παρατηρείται μια ταχεία ανάπτυξη των οργανωμένων εκδρομών με λεωφορείο στις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Αυτό συνέβαλε στη συνέχεια στη δημιουργία μικρών επιχειρήσεων που εξειδικεύονταν στην προετοιμασία και την πραγματοποίηση εκδρομών στα περίχωρα

των πόλεων, που δεν εξυπηρετούνταν από τα υπάρχοντα σιδηροδρομικά δίκτυα. Ο ανταγωνισμός που διαμορφώνεται μεταξύ αυτοκινητικών εταιρειών και σιδηροδρόμου είναι οξύς, αλλά μετά το 1930 το αυτοκίνητο ως μεταφορικό μέσο αποδεικνύεται πολύ πιο αποδοτικό απ' ό,τι ο σιδηροδρόμος. Η ανάπτυξη αυτού του μεταφορικού μέσου επιδρά αφενός μεν στην υπάρχουσα χωρική διάρθρωση των τουριστικών καταλυμάτων, αφετέρου δε στη λειτουργία και την εξειδίκευση των τουριστικών γραφείων.

Χωροταξικά τα ξενοδοχειακά καταλύματα βρίσκονταν συγκεντρωμένα γύρω από τους σιδηροδρομικούς σταθμούς. Η ανάπτυξη του αυτοκινήτου επιδρά δραστικά σ' αυτές τις συγκεντρωμένες προς όφελος άλλων συνοικιών των πόλεων, καθώς και των πόλεων που στερούνταν σιδηροδρομικού δικτύου.

Νέα τουριστικά γραφεία δημιουργούνται, συνέπεια της ανάπτυξης και της διάδοσης του αυτοκινήτου, τα οποία εξειδικεύονται στα ομαδικά ταξίδια (groups) και επιδιώκουν να προσεγγίσουν μεσαίες εισοδηματικές κατηγορίες.

η. *Oι πτήσεις charters:* Οι πτήσεις charters επέδρασαν σημαντικά στη μείωση του κόστους των ταξιδιών και συνεπώς στην ελάττωση του παραγόντα χρονο-απόσταση, που εμπόδιζε την προσέγγιση πολλών χωρών υποδοχής στις κύριες ζώνες προέλευσης των τουριστών. Η πρώτη πτήση charter οργανώθηκε από τον Vladimir Raitz, ο οποίος μετέφερε με μια ντακάτα το 1954 Βρετανούς τουρίστες από το Λονδίνο στην Κορσική⁽¹²⁾.

θ. *Η βελτίωση των υπηρεσιών υποδοχής και οι διευκολύνσεις στα σύνορα:* Η οικονομική ανάπτυξη των χωρών υποδοχής και η οικοθέτηση του τουρισμού στη δέσμη των δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας χώρας επέδρασαν όχι μόνο στη δημιουργία των απαραίτητων υπηρεσιών υποδοχής, αλλά και στην περαιτέρω βελτίωσή τους. Οι σταθμοί εισόδου των τουριστών (αεροδρόμια, λιμάνια, συνοριακοί σταθμοί), τα συγκοινωνιακά δίκτυα και τα μέσα μεταφοράς, το δίκτυο των τραπεζών, οι νοσοκομειακές εγκαταστά-

σεις, τα τουριστικά καταλύματα, οι εγκαταστάσεις οινοποτοτροφοδοσίας και αναψυχής κτλ. διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αυξηση ή όχι των τουριστικών δοών προς μια χώρα, στη διάρκεια παραμονής, καθώς και στη διαμόρφωση του προφίλ⁽¹³⁾ των τουριστών.

Οι διευκολύνσεις στα σύνορα χαρακτηρίζονται επίσης καθοριστικές και συχνά παρατηρείται ότι έχουν ήδη ενσωματωθεί στις συνήθειες του σύγχρονου τουρίστα.

Συνήθως, ο τουρίστας ο οποίος επιχειρεί να διασχίσει τα σύνορα μιας χώρας υπόκειται σε μια σειρά ελέγχων⁽¹⁴⁾, οι οποίοι συνοφίζονται στους παρακάτω:

- Αστυνομικοί έλεγχοι.
- Φορολογικοί έλεγχοι.
- Συναλλαγματικοί έλεγχοι.

Δύο οδηγίες του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ως αντικείμενο να διευκολύνουν τις μετακινήσεις των κατοίκων των κρατών-μελών οι οποίοι επιθυμούν να επισκεφτούν μια άλλη χώρα-μέλος, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως τουριστικός προορισμός.

Αυτές είναι η οδηγία 64/221/E.O.K. της 25ης Φεβρουαρίου του 1964 και η οδηγία 73/148/E.O.K. της 21ης Μαΐου του 1973.

ι. *Ο πολλαπλασιασμός των τουριστικών προϊόντων (banalisation):* Ο βαθμαίος εκδημοκρατισμός των διακοπών και συνεπώς η δυνατότητα μεγαλύτερης κατανάλωσης τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών ώθησε στην παραγωγή μιας πληθώρας τουριστικών προϊόντων (μεταφορικά μέσα, καταλύματα, αναψυχή, υπηρεσίες κτλ.). Σ' αυτό συνέβαλαν οι επιτελούμενες μεταβολές σχετικά με τη θεώρηση του τουριστικού φαινόμενου, τόσο στις χώρες προέλευσης των τουριστών όσο και στις χώρες υποδοχής. Έτσι, τα τουριστικά προϊόντα παραγόνται μαζικά, χωρίς τη συγκεκριμένη πια χωρική διάταξη του παρελθόντος, μια και όλες οι χώρες του κόσμου τείνουν να γίνουν χώρες υποδοχής, και προσφέρονται σε μια ευρεία γκάμα τιμών, δίνοντας τη δυνατότητα ακόμα και στις πιο χαμηλές εισοδηματικές τάξεις να συμμετέχουν στην τουριστική κατανάλωση. Ουσιαστικά, η

banalisation των τουριστικών προϊόντων συμβάλλει στο μεγαλύτερο εκδημοκρατισμό των διακοπών και στην ευρύτερη αποδοχή τους ως αγαθού πρώτης ανάγκης.

Παράγοντες που συνέβαλαν κατεξοχήν στη banalisation των τουριστικών προϊόντων είναι οι παρακάτω:

- Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού.
- Οι πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης των χωρών υποδοχής.
- Ο διεθνής ανταγωνισμός μεταξύ των τουριστικών χωρών.
- Η εμφάνιση των Νέων Τουριστικών Κρατών (N.T.K.).
- Η ταχύτατη αύξηση της τουριστικής ζήτησης.
- Ο πολλαπλασιασμός, οι μεγεθύνσεις και οι οικονομικές συγκεντρώσεις των Tour-Operators.

Η banalisation των τουριστικών προϊόντων διευκολύνει την περαιτέρω εμπορικοποίησή τους και τον πολλαπλασιασμό των διεθνών τουριστικών προορισμών.

ia. Η βαθμαία προσαρμογή των τουριστικών καταλημάτων στις μεταβολές της ζήτησης: Ο τουρισμός οφείλει σε μεγάλο βαθμό την κοινωνικοποίηση και τον εκδημοκρατισμό του στη βαθμαία ποσοτική και ποιοτική προσαρμογή της προσφοράς των τουριστικών καταλημάτων και στις μεταβολές της τουριστικής ζήτησης. Τα τουριστικά καταλύματα του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού απευθύνονταν αποκλειστικά σε μια τουριστική ολιγαρχία (αριστοκράτες και εισοδηματίες). Η θεσμοθέτηση των διακοπών και η συμμετοχή σ' αυτές κοινωνικών τάξεων που μέχρι πρότινος θεωρούνταν αποκλεισμένες, δημιούργησε στη συνέχεια την ανάγκη δημιουργίας διαφοροποιημένων τουριστικών καταλημάτων σε σχέση με τα προγενέστερα, εφόσον απευθύνονταν σε μια πελατεία τελείως διαφορετική από εκείνη του 19ου αιώνα. Η ταχύτατη αύξηση της τουριστικής ζήτησης προσέκρουσε για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στις ήδη υπάρχουσες δομές των τουριστικών καταλημάτων.

Το πρόβλημα μάλιστα υπήρξε τόσο οξύ, ώστε ο Hunziker⁽¹⁵⁾ υπογραμμίζει ότι: "Το τουριστικό κατάλυμα υπήρξε η γκαλοτίνα του κοινωνικού (μαζικού) τουρισμού". Ήδη το 1959 αναφέρεται ότι στη Γαλλία το 51% των Γάλλων δεν είχε ποτέ φύγει σε δια-

κοπές, για τους συγκεκριμένους λόγους.

Σήμερα, η ποσοτική και ποιοτική αναπροσαρμογή της προσφοράς των τουριστικών καταλημάτων στα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των τουριστών οδήγησε συχνά σε μια υπερπροσφορά, η οποία με τη σειρά της συνέβαλε σε μια ευρύτερη banalisation του τουριστικού προϊόντος.

ib. Η δημιουργία μεγάλων ταξιδιωτικών οργανισμών (Tour-Operators)⁽¹⁶⁾: Οι Tour-Operators είναι μεγάλοι ταξιδιωτικοί οργανισμοί, οι οποίοι αποτελούν τους μεσολαβητές μεταξύ παραγωγών και τελικών καταναλωτών, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην εμπορικοποίηση των τουριστικών προϊόντων. Η μεγάλη διαπραγματευτική τους ισχύς έναντι των μεμονωμένων παραγωγών και οι επιτυγχανόμενες οικονομίες κλίμακας μέσω της μαζικής παραγωγής επέδρασαν σημαντικά στην τιμολόγηση των τουριστικών προϊόντων. Επομένως, οι χαμηλές τιμές και η προώθηση "μπανάλ" τουριστικών προϊόντων και προορισμών από τους μεγάλους Tour-Operators συνέβαλε καθοριστικά στη μαζικοποίηση του τουρισμού, στην κοινωνικοποίηση και στον εκδημοκρατισμό του.

ig. Η κατάσταση διαρκούς ειρήνης: Η ανάπτυξη του τουρισμού του 19ου αιώνα υπήρξε απόρροια κυρίως δύο παραγόντων, της νομισματικής σταθερότητας και της διαρκούς ειρήνης. Εκτός από μικροσυρράξεις, δεν υπάρχουν σοβαρά γεγονότα. Η μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο περίοδος διαρκούς ειρήνης αποτελεί βασική παράμετρο της ανάπτυξης και της μεγέθυνσης του διεθνούς τουρισμού.

Παρά τη θεσμοθέτηση των διακοπών και παρά τις προσπάθειες ευρύτερης κοινωνικοποίησης και εκδημοκρατισμού τους μετά το 1936, η χρήση της έννοιας "μαζικός τουρισμός" έρχεται αρκετά αργότερα.

Μέχρι το 1950, οι διαμάχες⁽¹⁷⁾ μεταξύ κρατών (Γάλλοι, Βέλγοι, Ελβετοί κτλ.), όσον αφορά επιμέρους διαφορές στην εννοιολογική προσέγγιση του νέου φαινομένου, υπήρξαν πολλές και συχνές.

Οι όροι που χρησιμοποιήθηκαν, δεδομένου του κοινωνικού χαρακτήρα του τουρισμού, ήταν "δημοφιλής τουρισμός", "συλλογικός τουρισμός", "λαϊκός τουρισμός", "τουρισμός για όλους" κτλ.

Το 1956 στη Βιέννη, στο πρώτο Διεθνές Συνέδριο Κοινωνικού Τουρισμού, χρησιμοποιείται για πρώτη φορά ο όρος “κοινωνικός”, προκειμένου να προσδιορίσει το χαρακτήρα του τουριστικού φαινομένου.

Η έννοια του μαζικού τουρισμού, ο οποίος απεικονίζει και μια σειρά δομικών μεταβολών στις διαμορφώμενες τουριστικές ζοές, αρχίζει να χρησιμοποιείται τη δεκαετία 1950-1960.

1.4. Ο ορισμός του τουρίστα

Η λέξη τουρισμός προέρχεται από την γαλλική λέξη tour και την αγγλική touring, που σημαίνουν γύρος, περιήγηση. Και οι δύο λέξεις προέρχονται από τη λατινική λέξη tornus.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, πολλοί διεθνείς οργανισμοί και ειδικοί του τουρισμού επιδίωξαν να ορίσουν την έννοια του τουρίστα και του τουρισμού⁽¹⁸⁾. Οι σημαντικότεροι απ' αυτούς είναι οι Glucksmann (1929), Schwink (1924), De Magistris (1933), Borman, Mariotti (1950), Hunziker και Krapf (1942) κ.ά.

Η Διεθνής Ακαδημία του Τουρισμού (A.I.T.-Monte Carlo) ορίζει ότι τουρισμός είναι το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν απ' αυτές. Αυτές υποκινούνται, σε διαφορετικό βαθμό και ένταση, από τον πόθο της απόδρασης, που ενυπάρχει στα άτομα.

Η Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και Συγγραφέων Τουρισμού (F.I.J.E.T.) ορίζει ότι: “Τουρίστας είναι το άτομο που πραγματοποιεί μια μετακίνηση, για οποιαδήποτε αιτία, πέραν του συνήθους περιβάλλοντός του και το οποίο χρησιμοποιεί το χρόνο της σχόλης του για την ικανοποίηση της περιέργειάς του, σε όλες τις μορφές της, καθώς και της ανάγκης του για ανάπτυξη και ψυχαγωγία”.

Ο Ν. Αιγινίτης αναφέρει ότι: “Τουρισμός καλείται η από χώρα σε χώρα ή από πόλη σε άλλη πόλη μετάβαση ατόμων ομαδικά ή μεμονωμένα για λόγους βραχείας ή μακράς, πάντως όχι μονίμου διαμονής, για αναψυχή, αποκλειομένης της εργασίας επιφερούσης άμεσον όφελος, πλην εκείνης η οποία δύναται να έχει ως σκοπόν ή αποτέλεσμα την διαφήμι-

ση της χώρας στην οποίαν κατευθύνεται ο επιχειρών μία τέτοια μετάβαση”.

Ο J. Gouer ορίζει τον τουρισμό ως “τον τρόπο του να ταξιδεύεις, συνδυάζοντας σε διαφορετικές αναλογίες, σύμφωνα με τα άτομα, την περιέργεια του πνεύματος μαζί με τον πόθο να προσαρμοστεί κάποιος στα ξένα ήθη και έθιμα”.

Ο J. Medecin (Revue de Deux Mondes) αναφέρει ότι: “Τουρισμός είναι μια δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να παραμένει κάποιος μακριά από τον τόπο της μονίμου διαμονής του, για λόγους διασκέδασης, ανάπτυξης, εμπλούτισμού της εμπειρίας του, ανύψωσης του μορφωτικού του επιπέδου, από την παρουσία νέων μορφών της ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης”.

Μια επιστημονική προσέγγιση του τουρισμού, όπου η τουριστική παραγωγή τείνει να ικανοποιήσει τις τουριστικές ανάγκες, δόθηκε από τους Hunziker και Krapf το 1942. Σύμφωνα μ' αυτούς: “Τουρισμός είναι το σύνολο των ενεργοποιημένων σχέσεων και γεγονότων κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και παραμονής των ατόμων εκτός του τόπου της συνήθους κατοικίας τους, υπό τον περιορισμό ότι τόσο η μετακίνηση όσο και η παραμονή τους δεν έχουν ως κίνητρο την άσκηση οποιασδήποτε κερδοσκοπικής δραστηριότητας”.

Δύο κύριες έννοιες οριθετούν ουσιαστικά τον πρώτο επιστημονικό ορισμό του τουρισμού:

α. Το κίνητρο.

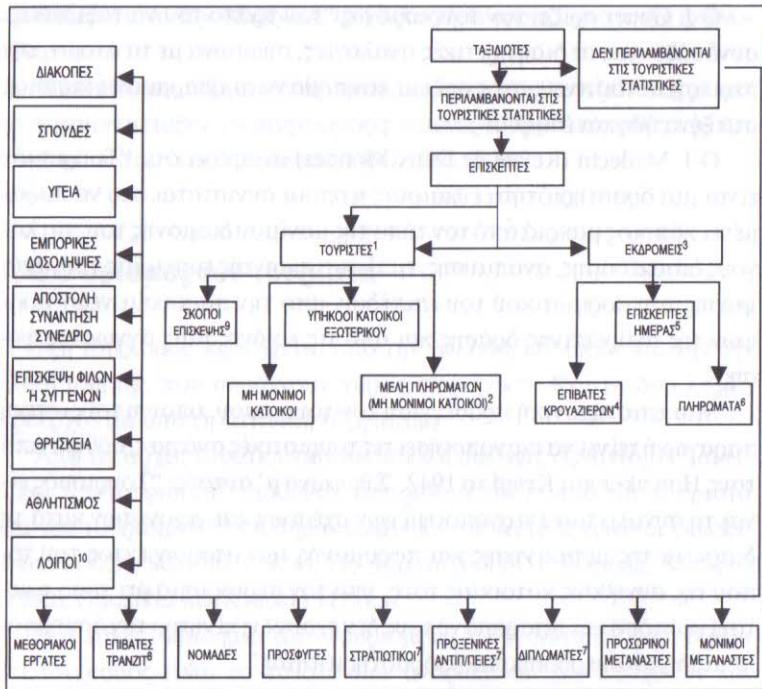
β. Η μετακίνηση.

Οι διεθνείς οργανισμοί (Κοινωνία των Εθνών, U.I.O.O.T., H.E. κτλ.), προκειμένου να προσδιορίσουν εννοιολογικά τον τουρίστα (1937, 1953, 1954, 1957 κτλ.), έλαβαν υπόψη τους επίσης τις παραπάνω έννοιες, οι οποίες θεωρούνται καθαρά περιοριστικές και αντανακλούν:

α. Το σκοπό του ταξιδιού (κίνητρο).

β. Τη διάρκεια παραμονής (μετακίνηση).

Τον Αύγουστο του 1963, η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τον Τουρισμό και τα Διεθνή Ταξίδια, η οποία πραγματοποιήθηκε στη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1. Η ανάλυση του ταξιδιώτη, επισκέπτη

1. Επισκέπτες που περνούν τουλάχιστον μία νύχτα στη χώρα που επισκέπτονται.
2. Άλλοδαπά πληρώματα αεροπλάνων ή πλοίων, ελλιμενισμένων ή se lay over, που κάνουν χρήση καταλυμάτων της χώρας που επισκέπτονται.
3. Επισκέπτες που δεν περνούν τουλάχιστον μία νύχτα στη χώρα που επισκέπτονται, παρ' όλο που η διάλεκτη της παραμονής τους μπορεί να είναι μία ή και περισσότερες μέρες, αλλά επιστρέφουν στο πλοίο ή το τρένο με το οποίο ταξίδευσαν, για να κομψθούν.
4. Συνήθως συμπεριλαμβάνονται στους εκδρομείς. Παρ' όλα αυτά, προτιμάται η χωριστή κατατάξη των επισκεπτών αυτών.
5. Επισκέπτες που έρχονται και φεύγουν την ίδια μέρα, δηλαδή που δε διανυκτερεύουν.
6. Πληρώματα που δεν είναι κάτοικοι της χώρας που επισκέπτονται και μένουν σε αυτή ολόκληρη την ημέρα χωρίς να διανυκτερεύουν.
7. Οταν ταξίδευσαν από τη χώρα προέλευσής τους στη χώρα που σταθμεύει η υπηρεσία τους και αντίστροφα.
8. Που δεν εγκαταλείπουν την τράνζιτ περιοχή του αερολιμένα ή του λιμανιού σε ορισμένες χώρες. Η τράνζιτ ή όμως ιδιότητα ενός ταξιδιώτη μπορεί να συνεπάγεται παραμονή σε μια χώρα μίας ή και περισσότερων ημερών. Σε αντέ της περιπτώσεις, θα πρέπει αυτοί να συμπεριλαμβάνονται στη στατιστική των επισκεπτών, και συγκεκριμένα των τουριστών.
9. Κύριοι σκοποί επισκεψης, όπως καθορίστηκαν στη Συνδιάσκεψη της Ρώμης το 1963.
10. Λοιποί λόγοι επισκεψης είναι, για παράδειγμα, πολιτιστικοί, ειδικά ενδιαφέροντα κτλ.

Πηγή: W.T.O.

Ρώμη, όρισε ως “επισκέπτη” κάθε άτομο που μετακινείται σε μια άλλη χώρα, διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του, για οποιονδήποτε άλλο λόγο εκτός από εκείνον της άσκησης αμειβόμενου επαγγέλματος”.

Ο ορισμός καλύπτει δύο κατηγορίες επισκεπτών⁽¹⁹⁾:

- α. Τους τουρίστες.
- β. Τους εκδρομείς.

Αυτοί ορίζονται με τον ακόλουθο τρόπο:

Τουρίστες: Είναι οι προσωρινοί επισκέπτες, η παραμονή των οποίων υπερβαίνει τις 24 ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα. Τα κίνητρά τους μπορεί να είναι τα ακόλουθα:

- α. Διακοπές, ανάπτυση, υγεία, θεραπεία, σπουδές και σπορ.
- β. Επαγγελματικές υποθέσεις, οικογενειακοί λόγοι, συνέδρια.

Εκδρομείς: Χαρακτηρίζονται έτσι οι προσωρινοί επισκέπτες, η παραμονή των οποίων δεν υπερβαίνει τις 24 ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα.

Στις συνδιασκέψεις του 1967, 1971, 1979 κτλ., οι ειδικοί επιστήμονες της Επιτροπής Στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών επιβεβαίωνται την ισχύ του ορισμού της Συνδιάσκεψης της Ρώμης του 1963, που θεωρείται και η πιο επεξεργασμένη.

1.5. Οι κατηγοριοποιήσεις των διεθνών επισκεπτών

Ο ορισμός του τουρίστα δεν υπήρξε μια εύκολη υπόθεση, λόγω των ενδογενών αδυναμιών προσδιορισμού και καταγραφής των επισκεπτών στα σύνορα μιας χώρας, καθώς και των πολλαπλών εξιτηνειών που δόθηκαν κατά περίπτωση στις έννοιες “διάρκεια παραμονής” και “κίνητρο” της τουριστικής μετακίνησης, όταν επόρευτο να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες των διεθνών επισκεπτών.

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών, οι παρακάτω κατηγορίες ατόμων μπορούν να χαρακτηριστούν ως διεθνείς επισκέπτες⁽²⁰⁾:

- α. Τα άτομα που επισκέπτονται μια χώρα και σκοπεύουν να παραμείνουν μέχρι ένα έτος, έχοντας ως κίνητρο της μετακίνησης τις διακοπές, την υγεία, τη θρησκεία, τις σπουδές, τις οικογενειακές υποθέσεις, τον αθλητισμό, τα συνέδρια ή την έρευνα, καθώς και όσα άτομα βρίσκονται σε τράνζιτ με προορισμό μια άλλη χώρα. Σ' αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται και οι κάτοικοι της χώρας οι οποίοι έχουν χαρακτηριστεί ως μακροχρόνιοι μετανάστες.
- β. Τα μέλη του πληρώματος των πλοίων και των αεροσκαφών ξένης εθνικότητας που πραγματοποιούν επιδιορθώσεις ή σταθμεύουν προσωρινά εντός της χώρας.
- γ. Οι ταξιδιώτες για εμπορικές υποθέσεις που παραμένουν εντός της χώρας μέχρι ένα έτος το μέγιστο, καθώς και οι εργαζόμενοι ως μισθωτοί σε ξένες επιχειρήσεις με μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής το ένα έτος.
- δ. Οι κρατικοί υπηρεσιακοί παράγοντες, οι οποίοι κατέχουν θέσεις διπλωματών ή πρέσβεων, καθώς και οι στρατιωτικοί και οι οικιακοί τους βοηθοί, όταν επισκέπτονται τη χώρα για λόγους που αναφέρθηκαν προηγουμένως ή για επίσημες αποστολές διάρκειας μέχρι ενός έτους.
- ε. Το προσωπικό των διεθνών οργανισμών που βρίσκονται σε αποστολές διάρκειας μέχρι ενός έτους.

Οι κατηγορίες των ατόμων που παρατίθενται παρακάτω δεν μπορούν να θεωρηθούν ως διεθνείς επισκέπτες.

- α. Ένα άτομο το οποίο διαμένει ή έχει την πρόθεση να διαμείνει πάνω από ένα έτος σε μια χώρα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διεθνής επισκέπτης και να καταχωριστεί στις τουριστικές αφίξεις της χώρας. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί περισσότερο ως κάτοικος της χώρας ή μετανάστης.
- β. Κάθε άτομο το οποίο έχει την πρόθεση να εξασκήσει για μια οποιαδήποτε περίοδο αμειβόμενο επάγγελμα στην επισκεπτόμενη χώρα ή να συνοδεύσει ή να συναντήσει άτομα με την ιδιότητα του οικονομικά εξαρτημένου από άλλους άτομο ή που έχει την πρόθεση να εξασκήσει το έργο της οικιακής βοηθού χαρακτηρίζεται ως μετανάστης. Οι νομάδες, τα άτομα που διαμένουν χωντά

- στα σύνορα, οι πρόσφυγες και οι κρατικοί εκπρόσωποι δε θεωρούνται διεθνείς επισκέπτες.
- γ. Οι κάτοικοι που επιστρέφουν στη χώρα τους μετά από μια επίσκεψη στο εξωτερικό δε θα πρέπει να θεωρούνται επισκέπτες. Αντίθετα, οι μακροχρόνιοι μετανάστες θα πρέπει να λαμβάνονται ως διεθνείς επισκέπτες, όταν επισκέπτονται τη χώρα τους.

Όπως είδαμε παραπάνω, οι διεθνείς επισκέπτες που φτάνουν σε μια χώρα ταξινομούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τους τουρίστες και τους εκδρομείς.

Οι εκδρομείς διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- α. Στα άτομα που επιλέγουν τα θαλάσσια μεταφορικά μέσα (κρουαζέρες) για να επισκεφτούν μια χώρα. Οι επισκέψεις πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια μίας ή περισσότερων ημερών, ενώ επιστρέφουν για διανυκτέρευση στο κρουαζέροπλοιο ή στο γιοτ τους.
- β. Στους ημερήσιους εκδρομείς, που φτάνουν στη χώρα με οποιαδήποτε μέσο, χωρίς να πραγματοποιήσουν ωστόσο μία διανυκτέρευση. Οι ευρισκόμενοι σε τράνζιτ ταξιδιώτες καταγράφονται στην κατηγορία των εκδρομέων, εφόσον δε διανυκτερεύουν εντός της χώρας. Στην αντίθετη περίπτωση, χαρακτηρίζονται ως τουρίστες.
- γ. Στα μέλη του πληρώματος των ξένων πλοίων και των αεροσκαφών που παραμένουν εντός της χώρας μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Η διάκριση μεταξύ των εννοιών του τουρίστα και του εκδρομέα που αναλύσαμε παραπάνω έχει μεγάλη σημασία όσον αφορά τη σύγχρονη εννοιολογική προσέγγιση του τουριστικού φαινομένου και το σχεδιασμό του τουριστικού τομέα (υποδομές, μεταφορές, τουριστικά καταλύματα, υπηρεσίες κτλ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) Krapf, K., *La consommation touristique*, Centre d' Etudes du Tourisme, col. "Les Cahiers du Tourisme", Etudes et Memoires No 2, Aix-en-Provence, 1964, σσ. 30-35.
- (2) Languar, R., *Le tourisme international*, Presses Universitaires de France, col. "Que sais je?", Paris, 1981 σσ. 8-9.
- (3) Frangialli, F., *La France dans le tourisme mondial*, Economica, Paris 1991, σ. 13.
- (4) Ρούπας, Β., *Αρχές Τουρισμού*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1992, σσ. 12-13.
- (5) Tocquer, G. - Zins, M., *Marketing du Tourisme*, Caëtan Morin, Quebec 1989, σσ. 40-65.
- (6) Mc Intosh, W.R. - Goeldner, C.R., *Tourism: principles,practices, philosophies*, John Wiley and Sons Inc., New York 1986, σσ. 21-22.
Towner, G., "The Grand Tour: a key phase in the history of tourism", *Annals of Tourism Research*, 12, 3, 1985, σσ. 298-312.
- (7) Sigaux, G., *Histoire du Tourisme*, Decouverte de la Science, Genève 1965, σ. 79.
- (8) Boyer, M., *Le tourisme*, Seuil (Peuple et Culture), Paris 1982, σσ. 146-154.
- (9) Languar, R., *Agences et associations de voyages*, P.U.F., col. "Que sais je?", Paris 1979, σ. 8.
- (10) Sigaux, G., *Histoire du Tourisme*, σ. 43.
- (11) Languar, R., *Agences et associations de voyages*, σ. 7.
- (12) Languar, R., *Agences et associations de voyages*, σ. 9.
- (13) Parentea, A., *Le marketing pratique du tourisme d' accueil*, Jacques Lanore, Paris 1991, σσ. 44-50.
- (14) Hollier, R. - Subremon, A., *Le tourisme dans la Communauté Européenne*, P.U.F., col. "Que sais je?", Paris 1990, σσ. 53-62.
- (15) Boyer, M., *Le tourisme*, σ. 151.
- (16) Cazes, G., *Le tourisme international. Mirage ou strategie d' avenir?*, Hatier, Paris 1989, σσ. 148-154.

- (17) Boyer, M., *Le tourisme*, σσ. 148-156.
- (18) Ρούπας, Β., *Αρχές τουρισμού*, σσ. 7-11.
- (19) Nations Unies, *Directives provisoires pour l' établissement de statistiques du tourisme international*, Etudes statistiques, Serie M., No 62, New York 1979, σσ. 8-10.
- (20) Nations Unies, *Directives provisoires pour l' établissement de statistiques du tourisme international*, σσ. 9-10.